

- Πολιτική
- Ελλάδα
- Οικονομία
- Τέχνες
- Κόσμος
- Αθλητισμός
- Media
- Αυτοκίνητο

Επιστροφή

Έντυπη Έκδοση
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Κυριακή 28 Μαρτίου 2010

ΔΥΟ ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΘΥΜΑΤΑ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟΝ ΠΛΑΝΗΤΗ

Και ξαφνικά η πείνα επανεμφανίζεται

Τα βιοκαύσιμα «έκαψαν» την αγροτική παραγωγή

Του STEPHANE PARMENTIER*

«Το πρόβλημα του υποσιτισμού ήταν ήδη οξυμένο όταν οι τιμές των τροφίμων παρέμεναν ακόμα λογικές και ο κόσμος βίωνε περίοδο οικονομικής ευμάρειας. Η παγκόσμια επισιτιστική κρίση, όμως (2006-2008), συνεπικουρούμενη από την οικονομική ύφεση, έφερε την καταστροφή» διαπιστώνει ο Ντανιέλ Γκούσταφσον, διευθυντής του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών (FAO). Ο προϋπολογισμός του Παγκόσμιου Διατροφικού Προγράμματος πέρασε από τα 6 στα 3 δισεκατομμύρια δολάρια, στο διάστημα 2007-2008. Σύμφωνα με τον FAO, 30 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως θα ήταν αρκετά, προκειμένου, έως το 2015, να μειωθεί ο αριθμός των ανθρώπων που πλήττονται από την πείνα. Είναι λιγότερο από το ένα δέκατο των ενισχύσεων που δίνονται για τη γεωργία των πλούσιων χωρών. Ποιο γεωργικό μοντέλο θα καταφέρει να δώσει τροφή στα εννέα δισεκατομμύρια άτομα που θα αριθμεί ο πλανήτης το 2050;

«Η πείνα δεν είναι φυσική κατάρα», υπογραμμίζει ο Ολιβιέ Ντε Σούτερ, ειδικός απεσταλμένος των Ηνωμένων Εθνών για το δικαίωμα στην τροφή (1). Είναι το αποτέλεσμα επιζήμιων πολιτικών επιλογών.

Η συγκεκριμένη διαπίστωση μοιάζει φρικτή και σωτήρια συγχρόνως. Φρικτή, εξαιτίας της έκτασής της: Ο FAO εκτιμά ότι, το 2009, ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι υποσιτίζονταν (2). Πλέον αυτών, δύο δισεκατομμύρια άτομα αναμένεται να πληγούν από υποσιτισμό, ενώ εννέα εκατομμύρια θα πεθαίνουν ετησίως (3).

Σωτήρια, επειδή θα μπορούσαμε να αποφύγουμε την επισιτιστική κρίση πραγματοποιώντας άλλες κοινωνικές επιλογές. Οι λύσεις αντικατάστασης, οι οποίες τεχνικά είναι ρεαλιστικές και αποτελεσματικές, καθώς συγκροτούνται από ένα άλλο μοντέλο ανάπτυξης, δεν λείπουν. Ωστόσο, η ταυτοποίησή τους προϋποθέτει την ταυτοποίηση των αιτιών του μαρσαμού.

Πρώτα από όλα, έχουμε την πρόσφατη όξυνση της κρίσης. Εκατό εκατομμύρια επιπλέον θύματα πείνας καταγράφηκαν σε έναν χρόνο. Η συγκεκριμένη καταστροφή προκλήθηκε από την εκτίναξη των τιμών των γεωργικών προϊόντων σε παγκόσμιο επίπεδο, το 2007 και το 2008, η οποία είχε διαφορετικό αντίκτυπο στις εσωτερικές αγορές των εν λόγω χωρών (4).

Το ιστορικό χαμηλό σε αποθέματα διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή.

Σύμφωνα με τον αγρονόμο μηχανικό Μαρσέλ Μαζουαγέ, «η αιτία μείωσης των αποθεμάτων είναι η πτώση των τιμών που σημειώθηκε κατά τα προηγούμενα είκοσι πέντε χρόνια. Αυτό συμβαίνει κάθε είκοσι πέντε με τριάντα χρόνια, εδώ και δύο αιώνες. Από το 1975 έως το 2005-2006, οι τιμές των αγροτικών πρώτων υλών στην παγκόσμια αγορά είχαν διαιρεθεί περίπου με το έξι. Τα αποθέματα σταδιακά άδειάζαν. Οσο για τα δημητριακά, είχαν πέσει σε λιγότερο από το 16% της παγκόσμιας παραγωγής και κατανάλωσης. Μόλις φτάσουμε σε τέτοια επίπεδα, ένα τίποτα είναι αρκετό για να εκτιναχθούν οι τιμές σε ανυπολόγιστο ύψος».

Το βιοντίζελ

Εύκολα διακρίνουμε τη σπίθα που πυρπόλησε την κατάσταση: Η ταχύτερη αύξηση στη ζήτηση αγροκαυσίμων στις ΗΠΑ (2004-2005) και στην Ευρώπη. Η πίεση αυτή, καθώς ασκούνταν σε ήδη πολύ ασθενή αποθέματα, προκάλεσε αισθητή αύξηση των παγκόσμιων τιμών σε πολλά βασικά προϊόντα, μεταξύ των οποίων το καλαμπόκι και τα φυτικά έλαια

(φοινικέλαιο, σογιέλαιο, ραφινέλαιο), τα οποία αντίστοιχα χρησιμοποιούνται στην παραγωγή αιθανόλης και βιοντίζελ.

Στις αγορές του Σικάγου, της Νέας Υόρκης, του Κάνσας Σίτι και της Μινεάπολης, η μαζική παρέμβαση κερδοσκοπικών κεφαλαίων (5) επιταχύνει και διευρύνει τα κινήματα αύξησης των τιμών. Επιβαρυντικός παράγοντας, η υπερτίμηση του πετρελαίου, η οποία επιφέρει, με τη σειρά της, την υπερτίμηση των χημικών εισροών, των εισροών των μεταφορών και της ενέργειας.

Η άνοδος, όμως, του αριθμού των θυμάτων του υποσιτισμού δεν εξηγείται μόνο από αυτούς τους παράγοντες. Προκύπτει, κατ' αρχάς, από την τεράστια φτώχεια που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα -για τον επιπλέον λόγο ότι οι τιμές των τροφίμων έχουν πάρει φωτιά. Έτσι, το 80% των ανθρώπων που πλήττονται από το φαινόμενο είναι αγρότες: 50% μικροκαλλιεργητές, 10% εκτροφείς και 20% άκληροι καλλιεργητές (6).

Όσο για το 20% των κατοίκων των πόλεων που μαστίζεται από την πείνα, πρόκειται, εν μέρει, για άτομα που έχουν μετοικήσει στις πόλεις από αγροτικές περιοχές, με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής. Το ερώτημα διαμορφώνεται, λοιπόν, ως εξής: Γιατί τόσοι αγρότες ζουν στη φτώχεια;

Η απάντηση μοιάζει θλιβερά απλή. Στις διεθνείς, εθνικές και τοπικές αρχές που είναι αρμόδιες για θέματα αγροτικής και εμπορικής πολιτικής, οι αποφάσεις, γενικά, λαμβάνονται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα των αγροτών. Αυτό, εξάλλου, μαρτυρούν και τα μέτρα που προβλέπονται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), οι πολιτικές διαρθρωτικής προσαρμογής της Παγκόσμιας Τράπεζας (Π.Τ.) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), οι συμφωνίες ελεύθερης συναλλαγής και οι πολιτικές εξαγωγικής γεωργίας που υιοθετούν ορισμένα κράτη ή περιοχές του κόσμου, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Βραζιλία...

Τα μέτρα του ΠΟΕ περιλαμβάνουν το άνοιγμα των συνόρων, την εγκατάλειψη της διαχείρισης της προσφοράς (με την προσαρμογή της στη ζήτηση), τη διάλυση των μηχανισμών αποθήκευσης των αποθεμάτων και των γραφείων εμπορευματοποίησης.

Τα δικαιώματα

Η εφαρμογή τους συγκρούεται με τα συμφέροντα και τα θεμελιώδη δικαιώματα των αγροτών.

Δεδομένου ότι ευθυγραμμίζει προοδευτικά τις εσωτερικές τιμές με τις διεθνείς, καθιστά ασταθή και αβέβαια τα εισοδήματά τους. Θέτοντας σε σκληρό ανταγωνισμό τους γεωργούς με τις εταιρείες κολοσσούς, ενθαρρύνει την παγίωση μη βιώσιμων ανταλλαγών γεωργικών προϊόντων, όπως, για παράδειγμα, τις ξαφνικές αυξήσεις των εισαγωγών.

Στο εθνικό επίπεδο, κάτι τέτοιο συνεπάγεται ασυνήθιστη αύξηση του όγκου του συγκεκριμένου προϊόντος, η οποία συνδυάζεται με μεγάλη πτώση της τιμής. Καθώς ασκεί δυσβάστακτο ανταγωνισμό στα τοπικά προϊόντα, προκαλεί την κατάρρευση των εσωτερικών τιμών και των γεωργικών εισοδημάτων. Έτσι, οδηγεί τους αγρότες στη φτώχεια, καταστρέφει τους παραδοσιακούς τρόπους ζωής των μικροκαλλιεργητών και επιφέρει μαζική αγροτική ανεργία. Δεν υπάρχει τίποτα το πρωτοφανές εδώ.

Στο διάστημα 1984-2000, καταγράφηκαν 767 περιπτώσεις εκτίναξης εισαγωγών σε δεκαεπτά αναπτυσσόμενες χώρες. Δεδομένου ότι οδηγούν στην παρακμή της παραγωγής στις συγκεκριμένες χώρες, οι εισαγωγές διογκώνουν το επισιτιστικό έλλειμμα. Προκύπτει, λοιπόν, μια έντονη εξάρτηση από τις εισαγωγές και την εξέλιξη των διεθνών τιμών, για να διασφαλιστεί ο επισιτισμός των πληθυσμών (7). Και γίνεται εύκολα αντιληπτό πόσο η πρόσφατη άνοδος των τιμών αποδείχθηκε μοιραία για τις χώρες που εισάγουν τρόφιμα.

Η αστάθεια των δυνάμεων που είναι παρούσες στις αγροδιατροφικές αλυσίδες συμβάλλει, έτσι, στην αγροτική φτώχεια. Η ικανότητα των παραγόντων να έχουν βαρύνοντα λόγο στη διαπραγμάτευση των όρων προμήθειας ποικίλλει ανάλογα με τον βαθμό συγκεντρωτισμού του τομέα. Έτσι, ο τομέας της γεωργικής παραγωγής είναι πολύ λιγότερο συγκεντρωτικός από τους υπόλοιπους.

Ο πληθυσμός που πλήττεται εκτιμάται στα 2,6 δισ., ενώ ο αριθμός των αγροτικών εργατών στα 450 εκατομμύρια. Συγχρόνως, δέκα επιχειρήσεις ελέγχουν το 50% της προσφοράς σε σπορά και τρεις ή τέσσερις εταιρείες την πλειονότητα των παγκόσμιων ανταλλαγών κάθε προϊόντος. Όσο για τη διανομή, καταλήγει σε τέσσερις με πέντε αλυσίδες σουπερμάρκετ, οι οποίες νέμονται την αγορά σε κάθε ανεπτυγμένη χώρα, και οι οποίες ισχυροποιούνται στις χώρες του Νότου.

Αντιμέτωποι πανταχόθεν με πραγματικά ανυπέρβλητα εμπόδια, οι αγρότες έχουν μόνο μία επιλογή: να υποκύψουν στις απαιτήσεις των άλλων κρίκων της αλυσίδας. Ακόμη κι έτσι, όμως, η αστάθεια των δυνάμεων βρίθει συνεπειών. Επιτρέπει στους διανομείς να προμηθευθούν με πολύ μικρά έξοδα, επιβάλλει στους αγρότες τιμές μόνιμα κατώτερες των εξόδων παραγωγής και παρασύρει προς τα κάτω τους ήδη πολύ χαμηλούς μισθούς των εργαζομένων στις μεγάλες βιομηχανικές καλλιέργειες.

«Πράσινο» πρόβλημα

Οι παράγοντες που οδηγούν στην εκπτώχευση τους αγροτικούς πληθυσμούς είναι πολλοί: έλλειψη πρόσβασης στη γη, ιστορικά άνιση αναδιανομή των κερδών της παραγωγικότητας που προέρχονται από την «πράσινη επανάσταση» (8), ή ακόμη και μείωση της κρατικής βοήθειας στην ανάπτυξη. Παρουσιάζουν, ωστόσο, ως κοινό παρονομαστή την άρνηση της «πολιτείας» να εγγυηθεί την ανάπτυξη βιώσιμων αγροτικών καλλιεργειών.

Η εξάλειψη του υποσιτισμού απαιτεί ριζική αλλαγή στρατοπέδου, με στόχο την εγγύηση της ανάπτυξης στο πλαίσιο της επισιτιστικής κυριαρχίας. Μια τέτοια προσέγγιση προϋποθέτει σταθερές τιμές και κέρδος για όλους τους αγροτικούς πληθυσμούς της Γης. Γι' αυτό, απαιτούνται αποτελεσματικά συστήματα διαχείρισης της προσφοράς σε παγκόσμιο, εθνικό και τοπικό επίπεδο, βασισμένα στη συνεχή προσαρμογή των παραγωγών και σε μια διαφοροποιημένη προστασία στα σύνορα.

Συνεπώς, η επαναφορά της ισορροπίας στις σχέσεις μεταξύ των παραγόντων φαίνεται κρίσιμη, τόσο ενισχύοντας τη δύναμη των αγροτικών οργανώσεων όσο και μειώνοντας αυτήν της αγροδιατροφικής βιομηχανίας και της μεγάλης διανομής. Η επιπλέον επένδυση είναι θεμελιώδης -όχι, όμως, υπό οποιεσδήποτε προϋποθέσεις.

Δεκαετίες στήριξης της εντατικής αγροτικής βιομηχανίας έδειξαν τα όριά της. Η αγροοικολογία προσφέρει λύσεις που επιτρέπουν να αυξηθεί η παραγωγή συνδυάζοντας, παράλληλα, τον σεβασμό στον πλανήτη, περιορίζοντας, κυρίως, τον αντίκτυπο στην κλιματική αλλαγή.

Τον Απρίλιο του 2008, περίπου εξήντα κυβερνήσεις υπέγραψαν την έκθεση για τη Διεθνή Αξιολόγηση των Γνώσεων, των Επιστημών και των Τεχνολογιών στον τομέα της γεωργίας για την ανάπτυξη (IAASTD)» (9). Η πολυθεματική αυτή έκθεση, την οποία εκπόνησαν τετρακόσιοι ερευνητές από όλον τον κόσμο, καλεί στον εκ νέου προσδιορισμό και την αύξηση της χρηματοδότησης μιας αγροτικής οικολογίας.

Ζητά την εφαρμογή πολιτικών που θα εγγυώνται την πρόσβαση στη γη, στους σπόρους και το πόσιμο νερό. Η ανείπωτη αύξηση του αριθμού των θυμάτων πείνας το 2009, οδηγεί, τελικά, στο βασικό ερώτημα: Ποιό αγροτικό και επισιτιστικό μοντέλο θέλουμε;

(1) T. Nagant, «"La faim n' est pas une fatalite" pour Olivier De Schutter», Παγκόσμιο διατροφικό πρόγραμμα <http://one.wfp.org>.

(2) «Το κράτος της επισιτιστικής ανασφάλειας στον κόσμο, 2008», FAO, Ρώμη, 2009.

(3) «Οι απαρχές της παγκόσμιας επισιτιστικής κρίσης», Science actualites, άνοιξη 2008, www.cite-sciences.fr

(4) Βλ. Dominique Baillard, «Παγκόσμιο ράλι στην αγορά δημητριακών», «Le Monde diplomatique»-«Κ.Ε.», 18-5-2008, βλ. <http://monde-diplomatique.gr/spip.php?article136>.

(5) Daniel G. De La Torre Ugarte και Sophia Murphy, «Η παγκόσμια επισιτιστική κρίση: Δημιουργώντας μια ευκαιρία για ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο αγροδιατροφικό σύστημα παγκοσμίως», Heinrich Boll Foundation, Βερολίνο, 2008.

(6) Paula Cus Echaniz, «Διατροφικοί και οικονομικοί κίνδυνοι στη Μεσόγειο», Διεθνές κέντρο ανώτατων μεσογειακών αγροοικονομικών σπουδών (Ciheam), Παρίσι, 2009.

(7) Ο ΠΟΕ επιτρέπει προσωρινά στα κράτη θύματα της απότομης ανόδου των εισαγωγών, να αυξήσουν ξανά τους φόρους ή να επιβάλουν quotas. Όμως, οι όροι που θέτει καθιστούν αυτά τα μέτρα μη εφαρμόσιμα ή αναποτελεσματικά.

(8) Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η «πράσινη επανάσταση» μετέτρεψε τη γεωργία των χωρών του Νότου, κυρίως στη Λατινική Αμερική και την Ασία, με την εντατικοποίηση των τεχνολογιών και τη χρησιμοποίηση δημητριακών σε δυναμικό υψηλής απόδοσης.

(9) Η έκθεση αυτή δημοσιεύθηκε στις 15 Απριλίου 2008 και διεξήχθη υπό την αιγίδα τριάντα κυβερνήσεων και τριάντα οργανώσεων της «αστικής κοινωνίας». Συμμετείχαν τέσσερις οργανώσεις του ΟΗΕ: ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO), το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (PNUD), το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (PNUM), ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (Unesco) και η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (ΠΟΥ). Για μια σύνοψη της έκθεσης: www.agassessment.org

* Σύμβουλος και ανεξάρτητος ερευνητής (www.agriculture-viable.net), σύμβουλος σε θέματα γεωργικής πολιτικής στην Ενωμένη Ομοσπονδία Οργανώσεων Εκτροφείων και Καλλιεργητών, συνδικάτο της Βαλονίας, και μέλος της Via Campesina.

© 2009 Χ.Κ. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α.Ε.